

EDGAR ALLAN POE

CĂRĂBUȘUL DE AUR

CRIMELE DIN RUE MORGUE

Nuvele, schițe, povestiri

Traducere în limba română

de ION VINEA

Studiu introductiv

de ZOE DUMITRESCU-BUȘULENGA

Ediție îngrijită, tabel cronologic

și opinii critice

de VALERIA FILIMON

Editura AGORA

BON-BON

*Quand un bon vin meuble mon estomac,
Je suis plus savant que Balzac,
Plus sage que Pibrac¹;
Mon bras seul faisant l'attaque
De la nation Cossaque,
La mettroit au sac;
De Charon² je passerois le lac,
En dormant dans son bac;
J'irai au fier Éaque³,
Sans que mon coeur fit tic ni tac,
Présenter du tabac.⁴*

Vodevil franțuzesc

Că Pierre Bon-Bon era un birtaş cu însușiri deosebite, socot că nimeni dintre cei ce se perindau prin micul lui *café* din fundătura Le Febvre, la Rouen, în timpul domniei lui..., n-ar putea s-o tăgăduiască. Că Pierre Bon-Bon era la fel de priceput și în filosofia epocii sale este, după părerea mea, și mai greu de tăgăduit. E mai presus de orice îndoială că pateul lui de ficat era fără de prihană. Dar ce condei ar putea preamări cum se cuvine eseurile lui *sur la Nature*⁵, cugetările lui *sur l'Âme*⁶, observațiile lui *sur l'Esprit*⁷? Dacă omletele lui, dacă fripturile lui împănate erau neprețuite, care scriitor din vremea aceea n-ar fi dat pe o singură idee de-a lui Bon-Bon de două ori mai mult decât pe tot maldărul de idei al tuturor celorlalți cărturari la un loc?

Bon-Bon scotocise prin biblioteci pe care nimeni nu le mai cercetase... citise mai mult decât și-ar putea închipui cineva care știe ce înseamnă a citi... Înțelesese mai multe decât ar fi socotit cineva că-i poate fi dat să înțeleagă... Și, cu toate acestea, în timp ce lui îi mergea de minune, orașul Rouen nu ducea lipsă de autori care susțineau că „în scrierile sale nu se găsea nimic din puritatea Academiei⁸, nici din profunzimea Lyceum⁹-ului“, cu toate că – luați bine seama! – învățăturile lui nefiind,

cătuși de puțin, pe înțelesul tuturor, nu se poate spune, totuși, că erau greu de înțeles. Și cred că tocmai pentru că erau atât de clare, multă lume ajunsese să le găsească obscure. Lui Bon-Bon, și nu altuia – dar asta rămâne între noi –, lui Bon-Bon îi datorează, în bună parte, marele Kant metafizica lui. Desigur că Bon-Bon nu era un platonician și nici, la drept vorbind, un aristotelian; și nu-și pierdea, ca modernul Leibniz, timpul prețios, care putea fi folosit pentru a născoci vreun nou fel de *fricassée*¹⁰, sau pentru a analiza *facili gradu*¹¹, o senzație, în încercări ușurate de a bătea apa în piuă într-o controversă filosofică. Nicidecum! Bon-Bon era ironic. Bon-Bon mai era și italic. El raționa *a priori*¹², raționa și *a posteriori*¹³. Ideile lui erau înnăscute, sau dimpotrivă. Credea în Gheorghe din Trapezunt¹⁴, credea în Bessarion¹⁵. Bon-Bon era pur și simplu un bonbonist.

Am vorbit despre filosof în calitatea lui de birtaș. N-aș voi totuși ca vreun prieten de-al meu să-și închipuie că, îndeplinindu-și îndatoririle ereditare în această îndeletnicire, i-ar fi lipsit eroului nostru adevărata prețuire a măreției și a însemnătății ei. Departe de așa ceva. Era cu neputință de spus cu care latură a profesiei sale se mândrea mai mult. După părerea lui, puterile spiritului sunt în strânsă legătură cu capacitatea stomacului. Mă îndoiesc, într-adevăr, că se deosebea prea mult de chinezi, care susțineau că sufletul e în pânțece. În orice caz, socotea că grecii aveau dreptate când foloseau același cuvânt pentru minte și diafragmă¹⁶. Nu vreau să strecor prin aceasta o învinuire de lăcomie, sau orice altă învinuire gravă în sarcina metafizicianului. Dacă Pierre Bon-Bon avea și el cusururile sale – care om de seamă nu are cu miile? –, dacă Pierre Bon-Bon, precum zic, avea cusururile sale, erau cusururi de foarte mică însemnătate, greșeli care, firește, la alte firi au fost adesea privite mai degrabă ca virtuți. Cât privește una dintre amintitele slăbiciuni, nici n-aș fi pomenit-o în această povestire de n-ar fi jucat un rol precumpănitor, de n-ar fi ieșit atât de mult *in alto rilievo*¹⁷ pe fondul statornic al caracterului său. Niciodată nu putea îngădui să piardă prilejul de a face un târg. Nu fiindcă ar fi fost zgârcit, o, nu! Nu era cătuși de puțin nevoie, pentru mulțumirea filosofului, ca târgul să fie în folosul său. Era de ajuns să încheie un târg, orice fel de târg, în orice condiții și în orice

împrejurări, ca, zile întregi după aceea, un zâmbet de biruință să-i lumineze chipul și o clipire din ochi, plină de înțeles, să facă dovada înțelepciunii lui.

N-ar fi de mirare ca o meteahnă atât de ciudată cum este aceea pe care tocmai am pomenit-o să atragă orișicând atenția oamenilor și să dea de vorbit. Firește că, în epoca povestirii noastre, mai de mirare ar fi fost dacă această ciudățenie *n-ar fi* atras atenția. Merse vestea curând că, în împrejurări de acest fel, surâsul lui Bon-Bon părea cu totul deosebit de schima veselă și sinceră cu care făcea haz de propriile sale glume sau își întâmpina cunoscuții. S-au zvonit lucruri tulburătoare; s-au înșirat povești despre târguri primejdioase, încheiate în pripă și însoțite de remușcări târzii. Și se dădură ca pildă anumite însușiri de neînțeles, și dorințe nelămurite, și unele apucături nefirești, folosite de capul răutăților pentru înfăptuirea scopurilor sale înțelepte.

Filosoful avea alte slăbiciuni, dar care sunt abia vrednice de luat în seamă. Așa, de pildă, prea puțini sunt oamenii înzestrați cu o nemaipomenită adâncime de gândire și care să nu aibă în același timp și înclinare spre băutură. Și dacă adâncimea de gândire e doar pricinuită și stimulată de această înclinare, sau e mai degrabă dovedită prin ea, iată un lucru gingaș și greu de hotărât. După câte am aflat, Bon-Bon nu socotea că problema ar fi vrednică de o cercetare amănunțită; nici eu, de altfel. Lăsându-se totuși în voia unei tendințe atât de clasice, nu e de crezut că birtașul să fi pierdut din vedere acel discernământ bazat pe intuiție, care de obicei caracteriza omletele și eseurile sale deopotrivă. În singurătatea lui, sortise vinului de Bourgogne un ceas anume, iar pentru vinul Côtes du Rhône erau hărăzite alte clipe prielnice. Pentru el, Sauternes¹⁸-ul era față de Médoc¹⁹ ceea ce era Catul²⁰ față de Homer. Sorbea dintr-un pahar de St. Peray jucându-se cu un silogism, dar descurca o întregă argumentare cu Clos-Vougeot²¹, și nimicea o teorie cu un puhoi de Chambertin²². Bine-ar fi fost dacă același simț ascuțit al cuviinței l-ar fi călăuzit și în acea înclinare, pomenită mai sus, de a încheia târguri, dar nu era cazul câtuși de puțin. La drept vorbind, această latură a spiritului filosofului Bon-Bon începu să ia, în cele din urmă, un caracter mistic,